

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата біологічних наук, доцента кафедри медико-біологічних дисциплін, географії та екології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка СТЕЦУЛИ Надії Осипівни на дисертацію УКРАЇНЦЯ Андрія Володимировича «Формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання в галузі автомобільного транспорту», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 015 «Професійна освіта» (за спеціалізаціями)

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Дисертаційне дослідження А.В. Українця присвячене науково-педагогічній проблемі, актуальність якої не викликає сумнівів і визначається кількома важливими чинниками: по-перше, глобальна екологічна криза, загострення суперечностей в системі «людина – природа – суспільство» вимагають кардинального перегляду ціннісно-світоглядних орієнтирів сучасної цивілізації. Формування нової екологічної культури є ключовою умовою реалізації концепції сталого розвитку та виживання людства; по-друге, автомобільний транспорт залишається одним із найпотужніших джерел антропогенного навантаження на довкілля (викиди шкідливих речовин, шумове забруднення, утилізація відпрацьованих матеріалів тощо). В Україні, де автомобільна галузь має значний економічний потенціал, питання екологічної безпеки транспортної сфери набувають особливої гостроти; по-третє, педагогічні працівники, зокрема викладачі закладів професійної освіти, виконують роль транслятора екологічних цінностей і норм поведінки для майбутніх фахівців галузі. Однак, як переконливо доводить автор, існуюча система професійно-педагогічної освіти не забезпечує належного рівня екологічної культури педагогів.

Здобувач чітко виокремив основні суперечності, які визначають проблемне поле дослідження між: зростаючими вимогами суспільства до екологічної культури викладачів та реальним рівнем їхньої екологічної свідомості, мислення, відповідальності й поведінки; гуманістичними тенденціями в освіті та традиційною репродуктивною парадигмою екологічної підготовки; визнанням необхідності формування екологічної культури та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних засад цього процесу. Таким чином, вибір теми дисертації є обґрунтованим, своєчасним і відповідає актуальним потребам теорії та практики професійної освіти.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану наукових

досліджень кафедри технологічної та професійної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка за темою «Теорія і практика фахової інноваційної підготовки педагогічних працівників у галузі технологічної та професійної освіти» (державний реєстраційний номер 0125U002671) та кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» за темою «Інноваційні технології в технологічній та професійній освіті». Тему дисертації затверджено вченою радою ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 3 від 14 листопада 2022 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Докладний і всебічний аналіз наукової кваліфікаційної роботи А.В. Українця дозволив виділити ключові наукові результати, які мають теоретичну та практичну цінність для педагогічної науки і практики. Дисертантом здійснено теоретико-методологічне обґрунтування процесу формування екологічної культури особистості майбутнього педагога; виявлено сутнісні й функціональні характеристики структурних компонентів екологічної культури; розроблено й експериментально перевірено модель формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання в галузі автомобільного транспорту, а також чинники й організаційно-педагогічні умови її ефективної реалізації; розкрито шляхи екологізації змісту фахової підготовки студентів та особливості методики формування їхньої екологічної культури; підготовлено методичні рекомендації з удосконалення процесу формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання у галузі автомобільного транспорту.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

У дисертаційній роботі А.В. Українця вперше: 1) розкрито закономірності й охарактеризовано особливості процесу формування екологічної культури студентів у сучасних реаліях вищої педагогічної освіти, що дозволяє розглядати цей процес як цілісну систему з урахуванням специфіки педагогічної діяльності у галузі автомобільного транспорту; 2) виявлено сутнісні ознаки та функціональні характеристики структурних компонентів екологічної культури викладача професійного навчання у галузі автомобільного транспорту (екологічна свідомість, екологічне мислення, екологічна відповідальність, екологічна поведінка), що конкретизує теоретичні уявлення про зміст цього інтегрального феномену; 3) розроблено й експериментально перевірено модель формування екологічної культури, що ґрунтується на філософсько-методологічному, теоретичному і педагогічному базисах та передбачає системну єдність чотирьох блоків; 4) виокремлено й охарактеризовано педагогічні чинники (мотиваційна готовність, екоцентрична компетентність,

залученість до екологічної практики, спрямованість на саморозвиток) та організаційно-педагогічні умови (зовнішні та внутрішні), що забезпечують ефективність формування екологічної культури; 4) визначено критерії (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, творчий), рівні (високий, середній, низький) та показники сформованості екологічної культури студентів з наступним їх об'єднанням в інтегральний критерій.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації та публікацій А.В. Українця дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів дослідження. Вивчення джерельної бази (244 найменування), а також наукових здобутків і напрямів розвитку педагогічної науки уможливило виокремлення суперечностей між: а) вимогами суспільства, що постійно зростають і висувуються до загальної та екологічної культури майбутніх викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, та наявним рівнем їхньої екологічної свідомості, екологічного мислення, екологічної відповідальності та екологічної поведінки; б) сучасною тенденцією гуманізації вищої педагогічної освіти, що реалізується на засадах культурологічного підходу, та домінуючою дотепер узвичаєною парадигмою екологічної освіти із притаманними їй передачею готових знань і традиційним демонструванням способів дій; в) визнанням необхідності формування екологічної культури студентів і недостатньою розробленістю теоретичних і практичних засад екологізації змісту освіти, впровадженням методичних і дидактичних новацій, що стимулюють та підвищують ефективність цього процесу.

Науковий апарат, представлений у вступі, дозволив чітко окреслити авторське бачення вирішення досліджуваної проблеми. Слід також відзначити ретельно підібраний дисертантом методологічний інструментарій історико-педагогічного дослідження.

Новизна та достовірність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом великої кількості джерел, використанням відповідних методологічних підходів і взаємопов'язаних методів для досягнення мети та завдань дослідження, а також ефективним впровадженням отриманих результатів у практику закладів вищої освіти України.

Анотації адекватно відображають зміст дисертації, її ключові аспекти та основні положення. Позитивне враження справляє оформлення роботи та володіння сучасною науковою термінологією. Достатньою є апробація результатів дослідження, підтверджена участю дисертанта у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Теоретичне значення результатів полягає у збагаченні професійної освіти науковими знаннями про закономірності, структуру, зміст і методiku формування екологічної культури майбутніх викладачів у галузі автомобільного транспорту. Практична цінність дисертації є безперечною та багатоаспектною. Розроблена дисертантом модель має універсальний характер і може застосовуватися для підвищення ефективності екологічної освіти студентів різних педагогічних спеціальностей та рівнів підготовки. Комплекс критеріального апарату та діагностичного інструментарію уможлиблює проведення об'єктивного моніторингу рівнів сформованості екологічної культури студентів. Вдосконалені освітньо-професійні програми спеціальності 015.38 Професійна освіта (Транспорт), навчальні плани та робочі програми дисциплін соціально-гуманітарного, науково-природничого і професійно-орієнтованого циклів забезпечують комплексний вплив на особистісні та професійні якості майбутніх викладачів. Спецкурс за вибором «Екологічна безпека автомобільного транспорту» є важливим освітнім компонентом, що цілеспрямовано формує когнітивну складову екологічної культури студентів. Методичні рекомендації можуть використовуватися викладачами закладів вищої освіти для вдосконалення процесу формування екологічної культури студентів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес низки закладів вищої освіти, зокрема: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка; Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; Криворізького державного педагогічного університету.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Результати і висновки дисертаційної роботи можуть використовуватися у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у закладах вищої освіти України; у процесі підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників; під час виконання подальших досліджень у рідчизні професійної педагогіки як науково-педагогічної дисципліни.

7. Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно характеризуючи дисертаційне дослідження А.В. Українця, все ж вважаємо за необхідне зробити деякі зауваження:

1. Попри те, що бібліографічний апарат дослідження представлений 28 англomовними науковими джерелами, у роботі недостатньо системно та ґрунтовно репрезентовано порівняльний аналіз зарубіжного досвіду формування екологічної культури викладачів закладів професійної освіти.

Зокрема, не отримали належного узагальнення й аналітичного осмислення концептуальні підходи, моделі та освітні практики фахової підготовки педагогічних працівників, апробовані в країнах Європейського Союзу, США та Японії. Розширення та поглиблення аналізу міжнародного досвіду сприяло б підвищенню рівня теоретичної обґрунтованості результатів дослідження, зміцненню його методологічних засад, а також створило б підґрунтя для ідентифікації інноваційних ідей і ефективних механізмів їх адаптації до умов вітчизняної системи професійної освіти.

2. Модель формування екологічної культури викладачів професійного навчання у галузі автомобільного транспорту має переважно узагальнений характер, що, на наш погляд, ускладнює її безпосередню практичну реалізацію. Зокрема, потребують більш детального розкриття зміст, механізми та інструментарій упровадження окремих структурних блоків моделі в освітній процес, а також етапи їх практичної апробації. Конкретизація зазначених аспектів сприяла б підвищенню прикладної цінності моделі та її відтворюваності в реальних умовах закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогів професійного навчання.

3. У методичному підрозділі роботи декларується використання інноваційних технологій навчання, однак недостатньо конкретизовано дидактичний потенціал і практичні можливості застосування сучасних цифрових інструментів у процесі формування екологічної культури. Зокрема, поза межами ґрунтовного аналізу залишилися такі засоби, як технології віртуальної та доповненої реальності, навчальні симулятори, цифрові платформи для моделювання екологічних процесів. З огляду на актуальні тенденції цифровізації професійної освіти, більш детальне розкриття зазначеного аспекту сприяло б підвищенню методичної повноти дослідження та його відповідності сучасним освітнім викликам.

4. Експериментальне дослідження охоплює період 2022–2025 рр., що дає змогу оцінити безпосередні результати формування екологічної культури студентів. Водночас поза межами аналізу залишилися пролонговані ефекти впровадження запропонованої моделі, зокрема особливості прояву сформованої екологічної культури у реальній професійній діяльності випускників, стабільність екологічних установок та збереження відповідних поведінкових патернів упродовж певного часу. Дослідження віддалених результатів могло б суттєво підвищити доказовість висновків та розширити уявлення про ефективність запропонованих педагогічних впливів у довгостроковій перспективі.

5. В окремих місцях тексту спостерігається певне ускладнення формулювань, багатокomпонентні конструкції (наприклад, «інтеграційно-

функціональний конструкт», «філософсько-методологічний базис»), що може утруднювати сприйняття для практикуючих викладачів.

Висловлені зауваження носять рекомендаційний та дискусійний характер та системно не впливають на наукову та практичну цінність дисертаційної роботи А.В. Українця, а мають на меті стимулювати подальший науковий пошук і дискусію.

8. Загальний висновок. Дисертація Українця Андрія Володимировича «Формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання в галузі автомобільного транспорту» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. за № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Андрій Володимирович Українець заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Рецензент:

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри медико-біологічних
дисциплін, географії та екології
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Надія СТЕЦУЛА

